

Kocatepe İslami İlimler Dergisi
Journal of Kocatepe Islamic Sciences

e-ISSN: 2757-8399

cilt / volume: 5 • sayı/issue: 2 •(Aralık/December 2022): 458-476

Uşşâkî'nin (XV. YY) Mi'râciyye'si

Mi'rajiyya of Uşşâkî

Kübra YILMAZ

Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İslami Türk Edebiyatı ve Osmanlı Türkçesi Anabilim Dalı
Asst. Prof., University of Mehmet Akif Ersoy Faculty of Islamic Sciences, Department of
Islamic Turkish Literature and Ottoman Turkish Language
Burdur/Türkiye

 kyilmaz@mehmetakif.edu.tr orcid.org/0000-0002-9540-4352

Makale Bilgisi / Article Information

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 21.07.2022

Kabul Tarihi / Accepted: 02.12.2022

Yayın Tarihi / Published: 15.12.2022

Atıf/Cite as: Yılmaz, Kübra. "Uşşâkî'nin (XV. YY) Mi'râciyye'si". *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 5/2 (Aralık 2022): 458-476. <https://doi.org/10.52637/kiid.1146748>

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Published by: Afyon Kocatepe University • <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kiid> • kiid@aku.edu.tr

© Kübra YILMAZ | Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 (CC BY-NC) International License

Uşşâkî'nin (XV. YY) Mi'râciyye'si

Öz

Hz. Muhammed'in hayatı veya hayatından bir bölüm hakkında bilgi veren dinî metinler hem keyfiyeti hem de sayıca çokluğu bakımından ona duyulan alakanın derecesinin ve devamlılığının göstergesidir. Bu metinlerin muhtevasını Hz. Muhammed'in fiziksel ve ahlaki vasıflarından insanlarla münasebetlerine; gündelik hayatından davranışlarının teferruatına varıncaya kadar pek çok konu inşa etmektedir. İslâmî edebiyatlarda müstakil olsun yahut olmasın, hemen her dinî metinde onun peygamberliğinin, peygamberlikle beraber yaşadıklarının ve aktardıklarının geniş yer tuttuğunu görmekteyiz. Türk edebiyatı özelinde ise ister sanatsal ister öğretici gayeyle yazılmış olsun Hz. Muhammed hakkında siyer, mevlit, naat, kırk hadis, hilye, mucizat, gazavat-nâme vb. daha birçok tür sayesinde zengin bir literatür teşekkül etmiştir. Hz. Muhammed'in miracı da vukua geldiği dönemden beri Müslümanların ilgisini en fazla cezbeden konular arasında olmuştur. Miraç hadisesi mahiyetinden neticelerine kadar tüm detaylarıyla İslâm tarihinde incelenmiş ve tartışılmış meselelerdendir. Başta rüyet ve tekellüm olmak üzere Hz. Muhammed'in göz açıp kapayacak kadar kısa bir müddette Mescid-i Nebevi'den Mescid-i Aksâ'ya intikali, semanın katlarındaki yolculuğu, geçmiş nebilerle mükalemesi, sidre-i müntheha, cennet ve ceennem tasvirleri miraç üzerine, mahiyeti en çok tartışılan meseleler arasındadır. Şairler/müellifler de miracın olağanüstülük barındıran bazı unsurlarını eserlerinde estetik malzeme olarak kullanmış ve hadiseyi tasvir eden mi'râciyyeler/mi'râc-nâmeler kaleme almışlardır. Miraç bazen müstakil biçimde kaleme alınmış bazen de siyer, mevlit, hilye gibi bir başka türde eserin bölümü şeklinde yazılmıştır. Genellikle, müstakil olan bu ilk gruba "mi'râc-nâme", ikincisine ise "mi'râciyye" ismi verilmektedir. Mi'râciyyeler/mi'râc-nâmeler, kaynağını Kur'an ve hadislerden alan dinî bir meselenin çoğu zaman şiir formunda ifadesidir. Şiir ise dinî düşüncenin taliminde olduğu gibi vakiatın aktarımında da tesirli bir sanat olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamıyla çalışmada ilgili mi'râciyye metinlerinden olan, Uşşâkî (XV. yy) isimli/mahlaslı bir zatın telif-tercümesi mahiyetindeki *Yenbû'-ı hikmet*'te yer alan 132 beyitlik manzumesi incelenecektir. 855 (1451-1452) tarihli mi'râciyyenin tahlil edildiği bu makalede öncelikle kısaca Miraç hadisesine ve edebî bir tür olarak mi'râciyyeye değinilmiş, ardından söz konusu metnin özellikleri ele alınmıştır. Bu çerçevede, eserin semavat, burak, refref, imamet, felekler ve nebiler, sidre, Cebrail'in sidreden ötesine geçemeyişi, Mikail, İsrail, Hz. Muhammed'e süt ve şarap ikram edilmesi, Tuba ağacı, sidrenin kökünden çıkan ırmaklar, hicablar, arş, kâbe kavseyn makamı, rüyet ve tekellüm, namazın farz kılınması ve ümmetten bir gürhün bağışlanma müjdesi gibi pek çok mefhumu ve motifi teferruatıyla tetkik edilmeye çalışılmıştır. Öte yandan mi'râciyyelerin ana kaynakları olan ayet-i kerimeler ve hadis-i şeriflere göre hadisenin ne surette vuku bulduğu ve naslarda ne kadarıyla ele alındığı üzerinde mukayeseli bir şekilde durulmuştur. Türk İslâm edebiyatı literatüründe mi'râciyye türünün erken örnekleri arasında gösterilebilecek olan bu manzume, özellikle felek unsurlarının belîğ biçimde işlenmesiyle bahse değerdir. Yedi felek, burçlar, arş ve kürsî gibi gök cisimlerinin feleklerdeki ilerleyişi ile Hz. Muhammed'in semavi yolculuğu arasında kurulan irtibatlar Uşşâkî'nin, metne özellikle edebî-estetik bir hüviyet vermeye çalıştığı kısımlardır. Diğer yandan metin tasavvufi bağlamıyla dikkat çekmektedir. Zira tasavvufun bilhassa Türk İslâm şairleri üzerindeki tesiri kaçınılmaz. Uşşâkî de tasavvuf istilahlarından olan tayy-i zamanı ve tayy-i mekânı isrâ ve miraç ile irtibatlı olarak yorumlamıştır. Dolayısıyla ilgili metnin bu gibi hususiyetleriyle ele alınması, ait olduğu dönemin dinî düşüncesini ve miraç algısını öne çıkarmada ve mi'râciyye geleneğindeki yerini tespitinde bir aşama kabul edilebilir. Bu çalışmayla birlikte Uşşâkî'nin miraca ve miraç esnasında yaşananlara yüklediği anlama ve kendisinden evvelki miraç metinleriyle birlikte gelişen tartışmalara dair tutumunu değerlendirmek mümkün olabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk İslâm Edebiyatı, Miraç, İsrâ, Mi'râciyye, XV. asır, Uşşâkî.

Mi'rajiyya of Uşşâkî

Abstract

The religious texts that give information about Prophet Muhammad's life or a part of his life are an indication of the degree and continuity of the interest in him, both in quality and in quantity. The content of these texts is constructed by many topics, from Prophet Muhammad's physical features and moral character to his relations with people, from his daily life to the details of his behaviors in it. In Islamic literature, it is seen that his prophethood and his experiences and transmissions with prophethood occupy a large place in almost every religious text, whether it is independent or not. As for Turkish literature, whether it is written for artistic or instructive purposes, a rich literature has been formed about Muhammad, such as "siyar", "mawlid", "naat", "forty hadith", "hilye", "mucizat", "gazavatname". "The mi'raj of Prophet Muhammad" has also been among the themes that most attracted the attention of Muslims since the time it has been. "The Miraj" is one of the issues that have been studied and discussed in the Islamic history in all details, from its nature to its consequences. Especially the "ruyet" and "tekellüm", Muhammad's arrival from the Prophet's Mosque to the Masjid-i Aqsa in the blink of an eye, his journey through the layers of the heavens, his conversation with the prophets of the past, "the sidre-i munteha", the descriptions of heaven and hell, on the "miraj", the content of which is the most discussed are among the issues. Poets and authors also used some of the extraordinary elements of "miraj" in their works as aesthetic material and wrote "mi'rajiyyas/mi'raj-nâmes" describing the "miraj". "The miraj" was sometimes written independently and sometimes as a part of another type of work such as "siyar", "mawlid" and "hilye". Usually, this first group, which is independent, is called "mi'raj-nâme" and the second is called "mi'rajiyya". "Mi'rajiyyas/mi'raj-nâmes" are the expression of a religious issue that takes its source from "the Qur'an" and "the hadiths", generally in the form of poetry. In this context, poetry appears as an effective art in the transmission of a case as well as in the training of religious thought. "The mi'rajiyya" that examined in this study is a poem of 132 couplets included in Uşşâkî's (XV. century) mystical masnavi "*Yenbû'î Hikmet*". In this article, in which "the mi'rajiyya" dated 855 (1451-1452) is analyzed, first of all, "the miraj" as a case and "mi'rajiyya" as a literary genre are mentioned, and then the characteristics of the text are examined. In this context, many concepts and motifs in the work, such as "burak", "refref", "imamate", heavens and prophets, "sidre", The Angel Gabriel's inability to go beyond "sidre", The Angels Mikhail and Israfil, the offer of milk and wine to Muhammad, tuba tree, rivers coming out of the root of "sidre", the obligatory prayer and the good news of forgiveness of a crowd from the ummah, have been examined in detail. On the other hand, according to Quranic ayahs and hadiths of The Prophet, which are the main sources of "mi'rajiyyes", how the event took place and to what extent it was discussed in the sources were emphasized in a comparative way. This poem, which can be shown among the oldest examples of "mi'rajiyya" in Turkish-Islamic literature, draws attention to especially with its eloquent focussing on the elements of the celestial and its mystical context. Therefore, it is aimed to deal with the "miraj" thought of the author of this text and the period to which it belongs, and to determine its place in the mi'rajiyya tradition. The connections established between the progress of the celestial bodies in the universe such as the seven heavens, the zodiac signs, "arş" and "küresi" and the celestial journey of Prophet Muhammad are the parts where Uşşâkî tries to give a literary-aesthetic identity to the text. On the other hand, the work draws attention with its mystical context. Because the influence of sufism, especially on Turkish-Islamic poets, is inevitable. Uşşâkî also interpreted "tây-i zaman" and "tây-i mekan", which are among the mystic terms, in connection with "isra" and "miraj". Therefore, considering the relevant text with such characteristics can be accepted as a step in highlighting the religious thought and perception of "miraj" of the period it belongs to and determining its place in the "mi'rajiyye" tradition. With this study, it will be possible to evaluate Uşşâkî's attitude towards the "miraj" and the understanding of his attributes to the events during the mi'raj and the discussions that developed with the "mi'raj" texts before him.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Miraj, el-Isra, Mi'rajiyya, XV. century, Uşşâkî.

GİRİŞ

İsrâ ve/veya miraç Hz. Muhammed'in, bir gece tek lahza denebilecek kadar kısa sürede Mekke'den Kudüs'e, oradan da arş-ı a'lâya vardığı, daha sonra tekrar başladığı noktaya döndüğü seyahattir. Müteradif biçimde kullanılmakta olan isrâ ve miraç kavramları aslında bir yolculuğun iki aşamasıdır. Birinci aşaması Hz. Muhammed'in Mekke'den Mescid-i Aksâ'ya intikaline karşılık gelen "isrâ"dır. Hadisenin bu ilk kısmı ayet-i kerimede bildirilmektedir.¹ Hadisenin ikinci kısmı ise tafsilatlarını bilhassa hadis-i şerif rivayetlerinden öğrendiğimiz şekliyle "miraç" olarak adlandırılmaktadır ki bu da Hz. Muhammed'in felekleri kat ederek arşa yükselmesidir. Mucize, yaygın ismini bu ikinci aşamadan almaktadır.

Miraç modern dönemler de dâhil olmak üzere asırlardır hem ilmî hem edebî eserlerde ele alınmaktadır. Konuyla alakalı, gerçekleşme tarihinden vukuunun mahiyetine, keyfiyetinden neticelerine dek ihtilafı pek çok husus bulunmaktadır. Bununla birlikte miraca dair kaleme alınan eser yahut eser bölümlerinde hadisenin hikmetlerine, vukuu esnasında yaşananlara ve sonuçlarına, müellifin yahut şairin miraç hakkındaki fikriyatına ve itikadına uygun biçimde değinilmektedir. Dolayısıyla mî'râciyyelerin hemen hemen müşterek ve/veya benzer motifler barındırması tabiidir. Bununla birlikte, miracı anlatan, özellikle edebî niteliği yüksek metinler, ilgili motifleri farklı biçimlerde işleyerek üslup zenginliği sağlamaktadırlar. Bu sebeple edebî özelliği haiz eserlerde miracın teferruatı, başarısı ve etkileyiciliği şairinin/müellifinin hayal gücüne ve belagattaki maharetine kalmaktadır.

Mî'râciyye metinleri İslâm sanatlarına çeşitli açılardan katkı sağlayan, kaynaklık teşkil eden bir konuma sahiptir. Zira miraç dinî-tasavvufi edebiyatın temel mevzularından biri olarak ele alındığı gibi musikide yahut minyatür gibi sanat dallarında da çeşitli formlara bürünerek ilham kaynağı olmuştur. Bazı mî'râciyye metinlerinin bestelenerek mübarek gün ve gecelerde özellikle de miraç gecelerinde mî'râciyyehânlar tarafından okunması bu duruma örnek gösterilebilir.

Türk edebiyatında miracı anlatan eserler manzum veya mensur biçimde kaleme alınmışlardır. Bununla birlikte, kemiyeti ve keyfiyeti bakımından, manzum olanlarının öne çıktığını söylemek yanlış olmaz. Miraç bahsi kimi zaman siyer, mevlit, hilye ve mucizat-ı nebi gibi Hz. Muhammed'e dair kaleme alınan eserlerin bir bölümünü teşkil ederken; kimi zaman da herhangi bir konuda yazılmış mesnevilerin bir bölümünü oluşturmuştur. Ayrıca, özellikle sufi şairlerin, miraç konusuna divanlarında çoğu zaman müstakil bir başlık ayırdıkları veya şiirlerinde miraç motiflerine yer verdikleri görülmektedir. Öte yandan miracı anlatan müstakil eserler de kaleme alınmıştır. Böylelikle miraç muhtevalı şiirlerin müstakil olanlarına genellikle "Mî'râc-nâme", bir eserin bölümü şeklinde yazılanlara ise "Mî'râciyye" ismi verilmektedir.²

Müstakil mî'râc-nâmeler bir yana, dinî-tasavvufi manzum eserler içerisinde miraca yer verilmesi Türk edebiyatında özellikle XV. asırda yaygınlık kazanmıştır. Bu çalışmada ele alınan mî'râciyye de XV. asra ait bir *Mirşâdü'l-'ibâd mine'l-mebde' ile'l-me'âd*³ tercümesinin

¹ "Bir gece, kendisine bazı ayetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi iştikte ve görmektedir." *Kur'ân Yolu*, (Erişim 8 Ağustos 2022), el-İsrâ 17/1.

² Teferruatlı bilgi için bk. Metin Akar, *Türk Edebiyatında Manzum Mî'râc-nâmeler* (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987), 112-138; Reyhan Keleş, *Divan Şiirinde Mî'râciyye Kasideleri –Tespit ve Tahlil-* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2018), 28-38.

³ Kısaca *Mirşâdü'l-'ibâd* adıyla tanınan tasavvuf klasiği bu eser Necmeddîn-i Dâye (ö. 654/1256)'nindir. Eserin bilinen ilk manzum tercümesi Uşşâkî'nin kaleme aldığı *Yenbû'-ı hikmet*'tir. *Mirşâdü'l-'ibâd* Necmeddîn-i Dâye'nin ve Fars nesrinin en önemli eserlerinden kabul edilmektedir. Farklı dillerde de tercümesi bulunan eser, Türkçeye mensur olarak ilk defa Kâsım b. Mahmud Karahisârî (ö. 891/ 1486) tarafından Sultan II. Murad'a ithâfen *İrşâdü'l-mürîd ile'l-murâd* fi

giriş bölümünde yer almaktadır. İlgili eser telif-tercüme hüviyetinde olup Uşşâkî isimli/mahlaslı bir zat tarafından *Yenbû'-ı hikmet* adıyla manzum biçimde kaleme alınmıştır.⁴ Eserin giriş bölümü geneli itibariyle telif mahiyetinde olup geriye kalan bölümleri *Mirşâdü'l-'ibâd'*ın manzum tercümesi niteliğindedir. Klasik mesnevi tertibine uygun olarak hazırlanan *Yenbû'-ı hikmet*'in girişi, tevhid, münacat, naat ve bu çalışmada üzerinde durulacak olan mi'râciyye gibi bölümleri ihtiva etmektedir. Buradaki incelemede mi'râciyye metninin tamamı eklenmeyecek sadece metnin düşünce temellerini kavramaya yetecek kısımları üzerinde durulacaktır.

1. UŞŞÂKÎ'NİN MİRÂCİYYE'Sİ

Uşşâkî'nin miraç hadisesini ele aldığı eser Süleymaniye Kütüphanesi'nde Uşşâkî Tekkesi kataloğuna kayıtlı 358 numaralı *Yenbû'-ı hikmet* nüshasının 7^a-10^b varakları arasındaki 132 beyittir. Yer yer harekeli nesihle ve siyah mürekkeple kaleme alınmış eserde bölüm başlıkları kırmızı mürekkeplidir. Cetvelsiz çift sütundan oluşan sayfalar 19 satırdır. Telif tarihi 855 (1451-1452) olan mesnevinin istinsah tarihi 949 (1542/1543)'dur.

İçerisinde yer bulduğu eser gibi mi'râciyye de mesnevi nazım biçimiyle yazılmıştır. Miraç bölümünün vezni *Yenbû'-ı hikmet*'in ana vezniyle aynıdır: "Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün". *Yenbû'-ı hikmet*'teki

Nübüvvet nür[ı]dur başındağı tâc
Şeb-i İsrâ çerâğı Şâh-ı mi'râc⁵

beyti Hz. Muhammed'i metheden bir manzumenin sonunda yer alır ve miracın anlatılacağına okura haber verir. Bu beytin akabinde "Der-beyân-ı seyr-i mi'râci'n-Nebi" başlığı gelir. Mi'râciyye tek başlıklıdır. Diğer yandan "mi'râc" kelimesi metin boyunca biri başlıkta diğeri de 82. beytindeki "Şâh-ı mi'râc" tamlamasında olmak üzere iki defa zikredilmektedir. İsrâ kavramı ise sadece "İsrâ gicesi" ibaresiyle 2. beyitte geçmektedir.

Bu makalede ilgili mi'râciyyenin muhtevası tafsilatlı olarak incelenecek, emsallerinden farklı olan hususiyetleri üzerinde durulacaktır. Öncelikle mi'râciyye metnindeki hadiselerin akışı özetlenecek ardından motifleri tetkik edilecektir:

Esere göre Cebrail, Hz. Muhammed'in Ümmü Hânî'nin evinde bulunduğu bir gecede, burak isimli binekle yanına gelir. Hz. Muhammed'e Cenab-ı Hakk'ın kendisini katına davet ettiği haberiyle müjdeler. Hz. Muhammed burağın sırtında Mekke'den Kudüs'e (Mescid-i Aksâ'ya) varır. Gelmiş geçmiş bütün nebiler orada kendisini karşılar. Hz. Muhammed, nebilere imamlık ederek namaz kılar. İmametten sonra Cebrail ile birlikte yolculuğuna devam eder. Bu yolculukta felekleri aşarlar. Göğün yedi katında sırasıyla Âdem, Yahyâ ve İsâ, Yûsuf, İdrîs, Hârûn, Mûsâ ve İbrâhim peygamberlerle karşılaşır selamlaşırlar. Bu selamlaşmalar esnasında Hz. Muhammed'in yanında Cebrail de bulunmaktadır. Fakat vardıkları son felekten itibaren Cebrail'in yerini Mikail, İsrail ve refref alır. Hz. Muhammed bu defa refref vasıtasıyla sidre-i muntehaya ayak basar. Sidrede ilerledikten sonra ikisi bâtin, ikisi zahir olmak üzere dört ırmak görür. Bunların ikisi mînâ (gök mavisî/sırça) renkli nehirler, ikisi Nil ve Fırat nehirleridir. Hz. Muhammed'e bu makamda cennetler, huriler, saraylar ve göz alıcı pek çok nimet gösterilir. Baştan ayağa güzel renkler ve kokularla bezeli olan bir bağa benzetilen bu mekânda Hz. Muhammed nergis gözlerine mâ-zâğ⁶ sürmesi çeker. Yani bu göz alıcı nimetlerin hiç birine bakmaya tenezzül etmez. Ardından Hz.

tercemeti Mirşâdü'l-'ibâd adıyla (822/1419 yahut 825/1422 tarihlerinden birinde) tercüme edilmiştir.

⁴ Candaroğulları sahası şairlerinden olan Uşşâkî'nin hayatı, eserinin aidiyeti ve isimlendirilmesiyle ilgili tartışma için bk. Kübra Yılmaz, *Uşşâkî ve Yenbû'-ı hikmet Adlı Eseri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 8-17.

⁵ Uşşâkî, *Yenbû'-ı hikmet* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Uşşâkî Tekkesi, 358), 7^a. Buradan itibaren beyitlerin yer aldığı varak numaraları dipnotta değil ilgili beytin sonunda verilecektir.

⁶ *mâ-zâğ*: "Göz ne kaydı ne de hedefinden şaştı." en-Necm 53/17.

Muhammed'e biri süt, biri mey, biri bal dolu üç bardak ikram edilir. O, fitratına uygun olan sütü seçer. Bir süre sonra cismani ve ruhani âlemlerin tüm mesafelerini kendi özünde kat etmiş olarak "kâbe kavseyn" makamına ulaşır. Burada her iki âlemin de perdeleri kalkar. Hz. Muhammed tayy-i zaman ve mekân ile Hakk'ın katına varmıştır. Burada hicablar kalkar. Böylece Hz. Muhammed Hakk'ın nurunu temaşa eder. Yani rüyetle müşerref olur ve Cenab-ı Hakk'la aralarında harfsiz ve sessiz doksan bin söz içeren bir konuşma geçer. O halvethânedeki iki sevgili yüz yüze sohbet ederler.

Konuyu ana hatlarıyla bu çerçevede tahkiye eden eserin, miraç motiflerini ne şekilde işlediğini görebilmek için teferruatlı inceleme gerekmektedir. Bu sebeple hem motifler hem de öne çıkarılması gerekli görülen hususlar izah edilmeye çalışılacaktır.

1.1. Hz. Peygamber'in Tasviri

Şairler ve müellifler Hz. Muhammed'in hayatından hareketle kaleme aldıkları eserlerde onu en iyi anlatacağını düşündükleri ifadeleri, kavramları, terkipleri ve tasvirleri yine onun karakterinden, mucizelerinden ve yaşadıklarından ilhamla dile getirmeye gayret etmektedirler. Bu tasvirlerin estetik kullanımları nispetinde de şiirleri, eserleri itibar görmektedir. Uşşâkî'nin, *Mi'râciyyesi*'nde Hz. Muhammed'i vafederken kullandığı ibareler şunlardır: Tāvūs⁷ (7a/1. beyit), şeb-çerâğ (7a/2. beyit), şâh (7b/10. beyit), seyyid (7b/14. beyit), hümâyün (7b/15. beyit), mäh-ı enver (9a/73. beyit), şâh-ı mi'râc (9b/82. beyit), şâh-ı şer^c (10a/106. beyit), dîdâr (10b/120. beyit), dil-hâh (10b/121. beyit).

1.2. Miracın Sebebi

Miracın gerçekleşme sebepleri arasında ilk sırada hüzün yılı gösterilmektedir. Hüzün yılı dolayısıyla Hz. Muhammed'in içinde bulunduğu kederli hale bir teselli olarak bu mucizenin kendisine ihsan edildiği ifade edilmektedir. Öte yandan miraç, nübüvvetin ispatında bir vasıta addedildiği için Cenab-ı Hakk'ın kuluna bu bağlamda bir lütufta bulunma arzusu da miracın gerçekleşme sebepleri arasında yorumlanmaktadır. Nitekim Uşşâkî;

Ğamından  alem n gönlünde selvet
Ser y-ı  mm  H n 'deydi  alvet (7a)

beytinde bu ilk düşünceye katıldığını göstermiştir. Diğer yandan

Didi-kim dost seni da vet eyler
Bu d n sen file  alvet şo bet eyler (7b)

beytinde Cebrail Hz. Muhammed'e gelerek Cenab-ı Hakk'ın, kendisini o gece r yet ve sohbet için davet buyurduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla Uşşâk 'ye göre miraç, Cenab-ı Hakk'ın, Hz. Muhammed'i, cemaliyle şereflendirmek istemesi sebebiyle gerçekleşmiştir de denilebilir.

1.3. Miracın Başladığı Yer

Kaynaklarda miraç davetinin Hz. Muhammed'e gelişi ve hadisenin başladığı noktayla ilgili farklı rivayetler bulunmaktadır. Bazı rivayetler Hz. Muhammed evindeyken bazıları ise Hat m'de veya Hicr'deyken davetin kendisine ulaştığı yönündedir.⁸

Miraç hadisesini nakleden sahabilerden  mm  H n  (Hz. Ali'nin kız kardeşi) o gece Hz. Muhammed'in kendi evlerinde bulunduğunu, yatsı namazını kılıp yattığını, sabah namazına kendilerini uyandırıp namaz kıldıklarını ifade etmiştir. Bu bağlamda Hz. Muhammed'in yatsı namazından sonra Mekke'den Kudüs'e gidip orada namaz kıldığını ve sabah namazından önce tekrar Mekke'ye döndüğünü bizzat kendisinin anlattığını bildirmiştir.⁹ Uşşâk 'ye göre Hz. Muhammed,  mm  H n 'nin evindeyken ve yalnız olduğu bir vakitte davet almıştır:

⁷ öte yandan bazı kaynaklarda Cebrail "t v s-ı sidre" olarak adlandırılmaktadır. Lakin bu beyitte ibarenin Hz. Muhammed'e işaret ettiği düşünülmektedir.

⁸ Eb  Abdill h Muhammed b. İsmail el-Buh r , *el-C mi' u-ř-şa ih*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (b.y.: D ru Tavki'n-Nec t, 1422/2001), "Men k b", 24 (3887); "Tevhid", 37 (No. 7517).

⁹ M. Yaşar Kandemir, " mm  H n ", *Türkiye Diyanet Vakfı İşl m Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012) 42/321.

Çamından  alem n gönlünde selvet
Ser y-ı  mm  H n 'deydi  alvet (7a)

Diğer bir beyitte de miracın Mekke'den başladığına işaret edilmektedir:

H m y n Mekke'den u dı v  gitdi
Gelüp t  Mescid-i Ak s 'ya yetdi (7b)

1.4. Miracın Vakti

Kaynaklarda miracın ger ekleştii bazı tarihler verilmekle birlikte ayı ve günü kesin olarak bilinmemektedir. Tarihine dair bu rivayetler arasında genellikle kabul gören Müslümanların I. ve II. Habeşistan hicretlerinden sonra, Hz. Hatice ve Eb  T lib'in vefatlarını müteakiben, hicretten bir yıl önce meydana geldiğidir. Öte yandan miracın Reb ulevvel veya Ramazan ayında ger ekleştii ileri süren görüşler bulunsa da Müslümanların genel kabul  Receb ayınının 27. gecesidir.¹⁰

U ş k 'ye göre mirac hicretten bir yıl önce, Recep ayı içindeki bir gecede vuku bulmuştur:

 eb-i m h-ı recebde ba de'l-irs l
G zi b d r  able'l-hicre bir s l (7a)

Bu beyitte dikkat çeken bir diğ r husus mirac hadisesi gerçekleşirken Hz. Muhammed'in "g zi b d r" oluşudur. Miracın tartışmalı noktalarından biri vukuu esnasında Hz. Muhammed'in uykuda mı yoksa uyanık mı olduğu, bir diğ ri ise miracın ruhen mi, bedenen mi yoksa bunların her ikisi birlikteyken mi ger ekleştiiğidir. Buna göre U ş k  "g zi b d r" ibaresiyle ulemanın bir kısmının kabul ettiği gibi miracın Hz. Muhammed uyanıkken vuku bulduğu kanaatini ifade etmektedir.

1.5. Miracın Vasıtaları

Rivayete göre Hz. Muhammed, Beytül-makdis'e kadar "burakla"¹¹, dünya göğüne kadar "mira la", yedinci feleğe kadar meleklerin kanatlarında, sidreye kadar "Cibril'in kanadiyla", oradan "k be kavseyin" mak mına dek "refrefle" gitmiştir.¹²

U ş k  de Hz. Peygamber'in Kudüs'e kadar burak ile geldiğini ifade eder. Burağın dizgini nebilerle kılınan namazın öncesinde Mescid-i Aks 'da bir yere bağlanmıştır. Nebilere imametinin ardından *Mi'r ciyye*'ye göre "aklın yuları dokuz gök kubbenin kabarcıklarını delip geçmişti". Mi'r ciyyelerin genelinde ifade edildiği üzere göğün katlarına doğru olan dikey seyahatin "miraç" vasıtasıyla ger ekleştii belirtirlerken U ş k  buna dair net bir ifadede bulunmaz. Bunun yerine feleklerdeki bu yolculukta Cebrail'in rehberliğini vurgular.

Cebrail, mirac davetini ve burağı Hz. Muhammed'e getiren, mirac esnasında da sidreye kadar Hz. Muhammed'e yoldaşlık eden melektir. Bu sebeple eserde çeşitli vesilelerle ismi sıkça zikredilmektedir. Eserde Cebrail "h m -y  subh, peyk-i peyker, peyk-i Hazret, em n-i vahy, l l -y  Nebi, k sıd" gibi kavramlarla vasf edilmektedir. Cebrail'in Hz. Muhammed'e yalnızca sidreye kadar eşlik edebildiği, akabinde vazifesini İsrafil, Mikail ve nihayet refrefe devrettiği şu beyitlerden anlaşılmaktadır:

Rik bından  alup Cibr[ ] o gitdi
 n n-r st itdi Mik y l'e yetdi

Sir fil oldu pes bir bir niş n 

¹⁰ Salih Sabri Yavuz, "Mi'r c", *Türkiye Diyanet Vakfı İsl m Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/133.

¹¹ Eb l-Hüseyin Müslim b. el-Hacc c Müslim, *el-C mi' u'ş-şağih*, nşr. Muhammed Fu d Abd lb ki Beyrut: D ru İhy 't-T r si'l-Arab , t.y.. " m n", 259.

¹² Buh r , "Bed' u'l- alq", 7 (No. 3233); Eb  İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-S lem  Tirmiz , *Sünenü't Tirmiz *, nşr. İbrahim Atve İvaz (Mısır: Mustafa el-B b  el-Haleb , 1395/1975), "Tefsir", 53 (No. 3283).

Miḥaffe ḥâne-i refref devânı (9b)

Burak hadis-i şeriflerde katırdan küçük, eşekten büyük, uzun ve beyaz tasvir edilen bir binektir.¹³ Mi'râc-nâme/mi'râciyye metinlerinin belki de en ilgi çekici, en mutantan tasvirleri genellikle burak hakkındakilerdir. Uşşâkî, burak hakkındaki hadislerde gelen bilgilere birtakım eklemelerle bulunarak eserinde yer vermiştir. Onun tasvirine göre burak şimşek hızında, nurlu, katırdan küçük fakat eşekten büyük, uzun boylu, beyaz, sırtı yük ağı yular görmemiş bir binittir. Ayrıca burak, adımını gözün gördüğü en uzak mesafeye kadar atabilir. Burağın yüzünden bahar yağmuru gibi akan sular mücevherdir; sevk ve idaresi ise gül bahçesinden esen rüzgâr gibi zevk verir:

Getürdi Cebre'îl peyk-i peyker

Burâk-ı berķ-seyr ü şem^c-i enver

Katırdan küçük ü ḥardan büyük ol
Uzun ḳad rengi ađ bilmezdi yük ol

Nigârîn bâğ u şüret görmemiş bâğ
Dehâmı dehne bilmez râıı hem dâğ

Yürise gözedüp aḳşâ-yı ṫarfin
Ḳor anda ḥâfirinden resm-i ṫarfin

Bahâr âb-rüy gibi gevher-feşândur
Gülistân yili gibi ḥoş-^cinândur (7b)

Cebrail burağı ilk olarak Hz. Muhammed'i miraca davet ettiğinde getirmiştir. Bu bölümde burak; özü mücevher denizi, sırtı eyerli bir kayık olarak tasvir edilmektedir. Sırtı güçlü ve nalı ağırdır, bununla birlikte çok hızlı hareket etmektedir. Yukarıdaki mısralarda ortalığı aydınlatan beyaz rengi vurgulansa da sonra gelen beyitlerde “şeb-dîz” yani “karayağız, gece renkli” olarak tarif edilmiştir ve fakat bununla birlikte burağın parlak bir ay gibi olduğu da ifade edilir. Renk konusundaki bu ikilem, Hüsrev-i Pervîz'in atı olan “Şeb-dîz”¹⁴in adının zikri sadece şöhretli bir ata telmih gayesiyle kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir:

Özi deryâ-güher püştinde zîni
Nebî oldu anuñ zevraḳ-nişîni

Ḳavî-püşt ü girân-na^l ü sebük-rev
Zihî şeb-dîz ü ḥing mâh-ı pertev (7b)

Bir diğer miraç vasıtası “refref”tir. Refrefin bir binek mi yoksa Hz. Muhammed'i menziline ulaştıran bir örtü/halı mı olduğu konusu tartışmalıdır. Uşşâkî'nin *Mi'râciyyesi'*nde sadece iki beyitte ismi geçen refref, miraç esnasında Hz. Muhammed'in sidrenin de ötesine giderken kullandığı vasıtaadır. Refrefin lügat manaları arasında yer alan yatak/döşek/sedye, Uşşâkî'de “miḥaffe” kavramıyla karşılığını bulmaktadır. Deve veya katırın sırtına konulan iki kişinin oturabileceği büyüklükteki sepet olan ve mahfe/miḥeffe/mihmel de denilen miḥaffe, devân (koşan, seğırtten) sıfatıyla beraber eserde refrefi anlatan iki ibaredir:

Sirâfil oldu pes bir bir nişâni
Miḥaffe ḥâne-i refref devânı

¹³ Buhârî, “Bed'u'l- ḥalk”, 6 (No. 3207); “Menâkıb”, 24 (3887); Müslim, “İmân”, 259, 264.

¹⁴ Şeb-dîz: Hüsrev'in yağız atıdır. Efsaneye göre boyu diğer atlardan dört karış daha yüksekmış. Her ayağına on çivi ile nal çakılmış. Hüsrev yediği yemekle onu beslermiş. Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2000), 210-211.

Reff-i tûbâya refrefden  alem ol
Çeküp sürdi ser-i sidre  adem ol (9b)

1.6. Miraç Hakkındaki Naslar

İsrâ suresinin 1. ve 60. ayetleri ile Necm suresinin ilk 18 ayetinin isrâ ve miraç hadiselerine işaret ettiği ulemanın büyük kısmının kabulüdür. İki aşamada gerçekleştiği düşünülen mucizenin ilk kademesi olan isrâ, ayetlerle temellendirilmekte iken “miraç” denen ikinci safha ve teferruatı özellikle Necm suresinden¹⁵ ve bazı hadis-i şeriflerden öğrenilmektedir. Uşşâk  ise miraç hakkında aktardığı bilgilerin kaynağını “sahih ahbâr” olarak nitelendirmektedir (bk. 7b/14. Beyit).

Buhâr  ve *Müslim*’de miraç hadisesini başlangıcından itibaren ele alan rivayetler bulunmaktadır.¹⁶ Uşşâk ’nin *Mi’râciyyesi* de bahsi geçen bu hadis rivayetlerine nazmın imkânları içerisinde ve kaynak belirtmeksizin teferruatıyla yer verir. *Mi’râciyye*’nin kurgusu neredeyse tümüyle bu hadislerle dayanmaktadır. Muteber hadis kaynaklarında örneğin namazın miraçta nasıl farz kılındığı başlığını taşıyan bir babta¹⁷ Cebrail’in burağı getirişinden, Hz. Muhammed’in göğün katlarını tek tek ziyaret ederek oradaki nebilerle selamlaşmasına ve nihayet namazın emredildiği ana dair pek çok sahnenin tasviri yer almaktadır. *Mi’râciyye*’de genişce yer verilen feleklerdeki yolculuk, bu hadislerden yapılan “Men ale’l-bâb? K le men me’ak?” gibi lafz  iktibaslarla teyit edilmiştir. Rivayete göre Cebrail, Hz. Muhammed’le birlikte göğün birinci katına vardıklarında kapıyı  alar. Hadislerde “hâzin” olarak geçen görevliyi Uşşâk  “derb n” olarak adlandırır. Derb n “Kim o?” der. “Cibrilim” cevabı gelince bu defa “Yanındaki kim?” diye sorar. Cibril de “Muhammed” cevabını verir. “Allah kelamının kendisine indiği resul m ?” diye sorar. Evet, cevabı gelince “Merhaba bu ne güzel geliş!” diyerek karşılar. Hemen gök kapısı açılır ve Hz.  dem’le karşılaşılıp selamlaşılır. Göğün yedi katındaki bu karşılama/selamlaşma diyalogları hadis metninde olduğu gibi Uşşâk ’nin *Mi’râciyyesi*’nde de tekrarlanır.

Diğer taraftan Uşşâk , miraca isnat edilen ayet-i kerimelerdeki “m -z ğ”¹⁸ ve “k be kavseyn”¹⁹ ibarelerini eserinde iktibas eder:

Ser- -ser reng   reyh n-iken ol b ğ
O çekdi nergisine kuhl-i m -z ğ (10a)

Yukarıdaki ib renin geçtiği ayette “M -z ğa’l-basaru ve m  tağ ” buyrulmaktadır. Buna göre mana “G z ne kaydı ne de hedefinden şaştı.” şeklindedir. Bu ayetteki “göz kaymaması” Hz. Muhammed’in, miraç seyahatinde güzelliğiyle insanı hayrette bırakacak göz kamaştırıcı ve olağanüstü nesnelere/mek nlar gördüğü halde onlardan etkilenmediği, kendinden geçmediği bildirilmektedir. Zira bu nimetler cezbedici birer tuzaktı. Hz. Muhammed’in kavuşma arzusu ise Hakk’ın cemali ve sohbetineydi. Bu sebeple yalnızca maksadına yönelmiş, kendisini bundan alıkoyacak nimetlerden yüz çevirmiştir. Uşşâk ’nin “bu’d-ı kevneyn”le kastını “hicab” yahut “mertebe” olarak yorumlamak mümkündür. Buna

¹⁵ “Battığı zaman yıldıza and olsun ki bu arkadaşınız ne sapıtmış ne de eğri yola gitmiştir. Kişisel arzularına göre de konuşmamaktadır. O (size okuduğu), kendisine indirilmiş vahiyden başka bir şey değildir. Onu, çok g cl , üstün niteliklerle donatılmış biri (Cebrail)  ğretti. O, ufkun en yüce noktasındayken asıl şekliyle göründü. Sonra yaklaştığa yaklaştı. Öyle ki, iki yay kadar hatta daha yakın oldu. Böylece Allah, kuluna vahyini ilette. G z n gördüğünü kalp yalanlamadı. şimdi siz şüpheye düşüp gördükleri hakkında onunla tartışmaya mı kalkışıyorsunuz? Andolsun ki onu (meleği) iniş esnasında en sondaki sidretü’l-m ntehanın yanında bir daha gördü. Ki onun yanında huzur içinde kalmamak cennet vardır. O an sidreyi bürüyen bürümüştü. G z ne kaydı ne de hedefinden şaştı. Hiç kuşkusuz o, Rabbinin ayetlerinden en büyüğünü görmüştü.” en-Necm 53/1-18.

¹⁶ Bu rivayet teferruatlıdır: Buh r , “şal t”, 1 (No. 349); Müslim, “ m n”, 259.

¹⁷ Bk.  nceki dipnot.

¹⁸ m -z ğ: “G z ne kaydı ne de hedefinden şaştı.” en-Necm 53/17.

¹⁹ k be kavseyn: Öyle ki, iki yay kadar hatta daha yakın oldu.” en-Necm 53/9.

göre Hz. Muhammed hem ruh hem de madde âlemindeki pek çok mertebeyi aşarak mahiyetinin diğer varlıklar tarafından yeterince kavranamayacağı bir surette ve miktarda Cenab-ı Hakk'a yaklaşmıştır:

Özinden kaç^c idüben bu^d-ı kevneyn
Mağâm idindi kurb-ı kâbe kavseyn (10a)

Bu beyitteki lafzi iktibasın yer aldığı Necm suresinin 9. ayeti olan “Fe kâne kâbe kavseyni ev ednâ” “Öyle ki, iki yay kadar hatta daha yakın oldu.” şeklinde tercüme edilmektedir. “Mâ-zâğ” ve “kâbe kavseyn” iktibaslarını anlayabilmek için surenin tamamına bakıldığında “kâbe kavseyn”den evvelki ayetlerin Hz. Muhammed’in rüyete kavuştuğu anı tasvir eder nitelikte olduğu görülmektedir. Müfessirlere göre bir yayda iki kâb bulunur. Kâb kelimesinin yayın kabzasıyla kirişi arasını ifade etmek için kullanıldığı da olur. “Kâbe kavseyn” ifadesiyle ilgili bazı yorumlara göre “a) O dönemde Araplar bir antlaşma yaparlarken iki yay çıkarıp üst üste koyarak tek bir yay görünümü verirler (kâblarını birleştirirler), sonra ikisini birlikte çekip bir ok atarlar böylece tam olarak ahitleştiklerini simgelerlerdi. Buna göre ‘kâbe kavseyn’ hem maddî anlamda fevkalâde yakın olmayı hem de manevi bir yakınlığı ifade eder. b) Hicaz dilinde ‘kavs’ kelimesi bir uzunluk ölçüsü (zirâ’) anlamında kullanılırdı. Buna göre iki arşın uzunluğunda bir mesafenin kastedildiği söylenebilir. c) Kâbe kavseyn ifadesini dönüştürme (kalb) yöntemine göre ‘bir yayın iki ucu arasındaki mesafe kadar’ şeklinde anlamak da mümkündür. Ayet ‘hatta daha yakın oldu’ şeklinde tamamlanmakta, böylece ‘Adeta elini uzatsa degecek kadar yakındı’ manasına gelen maddî bir yakınlık tasviri yapılarak, –manevi anlamda– Resulullah’ın vahyi aldığı kaynağın sağlamlığına, arada vahye hiçbir şeyin karışma ihtimalinin bulunmadığına dikkat çekmenin amaçlandığı anlaşılmaktadır. Daha çok işârî tefsirlerde itibar edilen bir yoruma göre ise buradaki yaklaşma olayı miraçta Allah ile Hz. Muhammed arasında gerçekleşmiştir.”²⁰

1.7. İmamet

Hz. Muhammed, Cebrail’in getirdiği burağa binerek Mescid-i Harâm’dan Mescid-i Aksâ’ya kadar gelir. Burada tüm geçmiş nebilere Hz. Muhammed’i hal diliyle -sözsüz biçimde- karşılarlar. Hz. Muhammed buraktan inerek yularını bir halkaya bağlar ve Mescid’e yönelir. Orada iki rekât namaz kılar. Bu namazda nebilere imamlık etmiştir. İmametten sonra tekrar Cenab-ı Hakk’ın makamına doğru yolculuğuna devam eder (bk. 7b).

1.8. Göğün Katları

Eserde miracın her felekteki gidişatı ayrı ayrı tasvir edilmiş, bazılarında burçlar da konuya dâhil edilerek teşbihlere başvurulmuştur. Klasik astronomi anlayışlarına göre, “felek” diye adlandırılan ve dünyanın etrafını kuşatan gök, soğan kabuğu şeklinde iç içe tabakalardan oluşmaktadır. Dünyaya yakınlıklarına göre bu ilk yedi felekte sırasıyla “ay, Utarid, Zühre, güneş, Mirrih, Müşteri ve Zühal” gezegenleri bulunmaktadır. Yedi göğün üstündeki sekizinci felekte on iki takımyıldızının yer aldığı burçlar feleği, onun da üzerinde her şeyi kuşatan atlas feleği (arş) vardır. En dışta olup hepsini kuşatan dokuzuncu feleğe (atlas feleğine) felekü’l-eflâk da denir.²¹

Aslında sekizinci felek (kürsî) olarak bilinen burçlar kuşağının bölümlenmesi ve adlandırılması konusunun çok eskilere uzandığı ve İslâm kültüründe bu geleneğin, felekiyyatın kurucusu olarak tanınan Hz. İdrîs’e dayandığı iddia edilmektedir. Bununla birlikte İslâm felekiyyatında “felekü’l-burûc” veya “dâiretü’l-burûc” adını alan bu sistem, gezegenlerin hareketini açıklamada başvurulan Batlamyus’un burçlar kuşağı teorisidir. Bu teoriye göre “360 derecelik dairevi kuşağın 30’ar derecelik on iki bölüme ayrılması sonucu oluşan burçlar, güneşin burca girdiği tarih itibarıyla şu şekilde sıralanmaktadır: Koç, Boğa,

²⁰ en-Necm 53/9.

²¹ Cemal Kurnaz, “Felek”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995) 12/306.

İkizler, Yengeç, Aslan, Başak, Terazi, Akrep, Yay, Oğlak, Kova, Balık.”²²

Uşşâkî'nin de *Mi'râciyyesi*'ni Batlamyus'un felek teorisiyle temellendirdiği anlaşılmaktadır. Buna göre dünyanın etrafında “seb'a-i seyyare” olarak bilinen güneş, ay, Zühre, Utarid, Merih/Mirrih, Müşteri ve Zühal felekleri dönmektedir. Uşşâkî bunlardan, güneş, Utarid, Zühre, Mirrih ve Müşteri'yi ve bunların ilişkili oldukları bazı burçları zikreder. Hamel, Akreb, Cevzâ, Delv, Hût, Süreyya, Mihr, nesr-i tâir gibi göksel cisim/kavramlarla teşbihler yapar. *Mi'râciyye*'ye göre Hz. Âdem'in bulunduğu birinci kat semada “Benât-ı na's”²³tan söz edilmektedir. Beyitlere göre Hz. Muhammed'in bu feleğe teşrifi vesilesiyle kelime anlamı “Tabutun kızları” olan “Benât-ı na's” yıldız grubu perdeyi açmış; ümmehât-ı dehr (dehrin anneleri) de desenli ipek kumaşlarla süslenmiştir. İlk felekte Hamel (Koç) ve kalb-i Akreb²⁴ isimleri zikredilir. Ancak beyitte ilk feleğin seyyaresi olan Kamer'in adı geçmese de kalb-i Akreb tabiri Kamer'in bir menzili olarak yerini almıştır:

Götürdi perdeyi na'şuñ benâtı
Bezendi naḥ geyüp dehr ümmehâtı

Güneş gibi Hamel burcunda ol şeb
Felek kalbinde yürtüp kalb-i 'Akreb (8a)

İkinci feleğin seyyaresi Utarid (Merkür) gezegenidir:

‘Uṭarid görd[i] ḥüsn-i ḥırmenini
Pes oldı ḥüşe içre dâne-çini

Felek terkinüñ ol def'ine tedbîr
Buyurdı ca'beden Cevzâ'ya bir tîr (8a)

dizelerinde Utarid'in evi kabul edilen Cevzâ (ikizler) burcundan söz edilmektedir. İsa ve Yahyâ (a.s)'ın bulunduğu bu feleğin seyyaresi olan Utarid, Hz. Muhammed'in güzel harmanını görünce bu harmandaki başaklardan taneler toplayıp nasiplenmeye çalışmıştır. Böylece başak burcuna telmihte bulunan “hüşe” de beyitte tenasüple yer almaktadır. Öte yandan ikinci felekte iki peygamberin birlikte yer alması bu semanın burcunun Cevzâ olarak zikredilmesine sebep gösterilebilir.

Üçüncü felekte Zühre (Venüs) yıldızı ve Terazi (Mizan) vardır:

O Yüsuf gib[i] çâh-ı Delv'e irdi
O Yunus gib[i] baṭn-ı Hût'a girdi

Didi Cibrîl oḳı vird-i selâmı
Bu Yüsuf'dur nebî virdi selâmı (8b)

...

Gümânun küşesin pür-genc kıldı
Terâzû-yı sa'âdet-senc kıldı

Görüp nürını Zühre ol nazarda

²² Kürşat Demirci, “Burç”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992) 6/421-422.

²³ Benât-ı na's: Eski edebiyatta kullanılan bir teşbih unsurudur. Kutup yıldız grubundan yedili bir kardeş yıldız grubunun adıdır. Edebiyatımızda daha çok heft-evrengle beraber kullanılıp çokluğu ve dağınıklığı ifade etmektedir. Nesr-i tâir adı verilen kutup yıldızı ise Benât-ı na's'tan biridir. Genellikle tek başına kullanılmış olup yol gösterici anlamlarıyla şiirlerde yer bulmuştur. Bk. Cemal Kurnaz, “Benâtü na's”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5/430-431.

²⁴ Kalb-i akreb: Semanın kuzey yarım küresinde görülebilen, Akrep burcunun en parlak yıldızı. Akrebin kalbi aynı zamanda ayın bir menzildir.

Pes oldu zehresinden çâk perde (8b)
dizelerine göre Hz. Muhammed, Yûsuf gibi kuyuya (Delv'e), Yunus gibi balık karnına (Hût'a) girdi. Bu mecazi ifadelerle göre Hz. Muhammed bu semada Delv ve Hût burçlarının sahasına geçiş yapmış olmalıdır. Burada şüphe köşesini hazinelerle doldurur ve orayı mutluluk tartan bir "terazi" ye dönüştürür.

Akabinde Zühre'nin, üçüncü feleği teşrif eden Hz. Muhammed'in nurunu gördüğünde yaşadıkları tasvir edilir. İlgili beyitteki ifadeden hareketle şu iki yorumu yapmak mümkündür: Hz. Muhammed'i görünce Zühre'nin ya ödü patlamıştır yahut bu karşılaşmadan aldığı cesaretle peçesini yırtmıştır. Uşşâkî'nin, klasik edebiyatta özellikle "çalıcı" vasfıyla anılan Zühre'den bahsederken musiki terimlerinden olan "perde"yi kullanması da zikre değerlidir. Zühre yıldızı "Sa'd-ı asgar" olarak da adlandırılır. Bu sebeple olsa gerek Zühre'ye bakmak neşe verir.²⁵ "Sa'd-ı ekber" olarak da bilinen Müşteri ile birleşmesi mutluluk alametidir. Bu sebeple saadet terazisi ile belîğ bir ifadeye bulunulmuştur. Öte yandan Zühre, güzelliğin sembolüdür. Üstteki beyitlere göre, edebiyatta güzelliğin diğer bir sembolü olan Hz. Yûsuf, Zühre ile aynı felekte zikredilmiştir.

Dördüncü felekte Hurşid (Şems) ve Süreyya'dan bahsedilir:

Cihân şâh olmağa hürşide pür-nür
Yazup menşür-ı mihrin virdi meşhûr

Şüreyyâ kodi zerrîn teşte incü
Burâkı ayağına saçdı saçu (9a)

mısralarına göre Şems en parlak yıldız olduğu için yıldızların şahı kabul edilir. Ayrıca güneş altına teşbih edilir. Süreyya yıldızı, altın testiye inci koymuş ve göğe teşrifleriyle birlikte buranın ayaklarına saçı saçmıştır.

Hz. Hârûn'un bulunduğu beşinci feleğin yıldızı Mirrih (Mars), Hz. Muhammed'in teşrif sebebiyle Hamel (Koç) kurban etmiştir:

Ķudüm itdüğü-çün ol mâh-ı enver
Hamel boynına Mirrih urdı hancer (9a)

Mirrih, edebiyatta savaşın ve savaşçıların alametidir.²⁶ Bu sebeple Hamel'in boynuna hancer vuranın Mirrih olması tenasüp örneğidir.

Tozından izinün ol Şâh-ı mi'râc
Serine Müşteri'nün urdı zer-tâc (9b)

beytine göre Hz. Muhammed ayağının tozuyla, altıncı feleğin seyyaresi olan Müşteri (Jüpiter) gezegeninin başına altın bir taç yapmıştır.

Yedinci felekte Zühhal (Satürn/Keyvan) gezegeni yer almaktadır.

Nuhûsetden emîr-i çerh-i sâbi^c
Tozın görmedi k^ola sa^cd-tâli^c

Per açdı der-peyince nesr-i t̄ayir
İrişemedi oldı nesr-i h̄ayir (9b)

Eserde Zühhal'in ismi geçmese de "yedinci feleğin emiri" olarak kendisine işaret edilmektedir. Buna göre yedinci feleğin emiri nuhuset (uğursuzluk) sebebiyle Hz. Muhammed'in ayağının tozunu göremedi, eğer görseydi sa'd-tali' (uğurlu, bahtlı) olacaktı. Zühhal diğerlerine nispetle en büyük ve yüksekteki seyyaredir. Aynı zamanda nahs-ı ekber yani en uğursuz yıldızdır.²⁷ Esere göre İbrâhim peygamberin makamı olan bu felekte yer aldığı bilinen "nesr-i tâir", benâtü'n-naş arasından bir yıldızdır ve akabindeki beyitte

²⁵ Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1984), 204.

²⁶ Levend, *Divan Edebiyatı*, 205.

²⁷ Levend, *Divan Edebiyatı*, 208.

kendisinden bahsedilmektedir. Burada nesr-i tâir (uçan akbaba) Hz. Muhammed'in ardından kanadını açmış lakin ona yetişemeyince nesr-i hâire (şaşkın akbabaya) dönmüştür.

Bu eserde olduğu gibi miracı tasvir eden diğer bazı manzumelerde de feleğin katmanları sıralanmış ve her birinde Hz. Muhammed'in peygamberlerle görüşüp selamlaşması tasvir edilmiştir. Ayrıca Uşşâkî *Mi'râciyyesi'*nde ilgili hadis rivayetinde yer aldığı şekliyle her bir gök kapısından girişte gök kapılarının çalınmasından Hz. Muhammed ile Cebrail'in o katlardan ancak destur aldıktan sonra geçebilmesine kadar tüm sahneleri anlatan mükerrer beyitler vardır (bk. 8a-9b). Uşşâkî, metninde Hz. Muhammed'i semadaki peygamberlerle konuşturmuş ve ilgili felekler, burçlarla oradaki peygamber arasındaki bağa işaret eden tasvirler yapmıştır. Bunlar hadis-i şeriflerden bazı iktibaslarla birlikte ortaya konmuştur. 24-90. beyitler arasında (8a-9b) feleklerdeki seyahat anlatılmaktadır. Bundan bir kesit şu şekildedir:

Düşüp ol kâşıdı Cibrîl öñine
Çün öñden çıkdılar dünyâ gögine

O kâşıd urd[ı] bâbuñ halkasın tâb
Didi derbân derûndan *men 'ale'l-bâb*²⁸

Didi-kim Cebre'îl'em ben mü'eyyed
*Ve kîle men me'ak kîle Muhammed*²⁹

Didiler şol mı kim mürsel olupdur
Kelâmullâh aña münzel olupdur

Ne'am çün didi lâlâ-yı nebî hoş
Didiler merhabâ *ni'me'l-mecî'* hoş³⁰

Emîn-i vahy derden açdı perde
Nebî gördi-ki Âdem ol nazarda

Didi Cibrîl bu atañdur Âdem
Dağı didi aña *sellim fe-sellem*³¹

Selâmın aldı didi merhabâlar
İ şâlih oğul iy şâlih peyem-ber (7b-8a)

Yukarıdaki beyitlerle birlikte felek motifi işlenmeye başlanır. Buna göre Hz. Muhammed imametin ardından dokuz (gök) kubbenin su üzerinde oluşan hava kabarcıklarını geçer ve bu girdaptan yükselerek kurtulur, gemisi sahile ulaşır. Felek atlas kaftanını yaymıştır. Hz. Muhammed'in ayak izinin tozundan Kehkeşan yıldızı oluşmuştur. Cebrail, Hz. Muhammed'in önüne düşer ve beraberce dünya göğüne çıkarlar. Birinci kata geldiklerinde Cebrail göğün kapısını çalar. Kapıcı içerden "Kim o?" der. "Ben müeyyed Cebrailim." cevabını alır. Tekrar "Sen kimsin?" sorusu yöneltince "Muhammed" cevabı gelir. "Allah kelamının kendisine indirildiği resul mü?" diye sorulur. Hz. Muhammed tasdik edince "Merhaba, bu ne güzel geliş!" diyerek karşılarlar. Hz. Muhammed bu katta Hz. Âdem ile görüşür. Cebrail, Hz. Muhammed'e, "Bu atan Âdemdir, onu selamla" der. Bunun üzerine Hz. Muhammed selam verir. Hz. Âdem onun selamını alıp "Merhaba ey salih oğul, ey salih

²⁸ *men 'ale'l-bâb*: Kim o?

²⁹ *ve kîle men me'ak(e) kîle Muhammed*: Yanındaki kim denilince, "Muhammed" dedi.

³⁰ *Ne'am*: Evet!; *ni'me'l-mecî'*: Ne güzel geliş!

³¹ *sellim fe-sellem*: Selam ver (dedi). O da selam verdi.

peygamber!" der. Ardından tekrar yükselip ikinci semaya çıkarlar. Cebrail kapıyı çalar. Benzer diyaloglar ve selamlaşmalar burada da yaşanır. Bu katta Yahyâ ve İsâ peygamberler vardır. Diğer gök katlarında da sırasıyla Yûsuf, İdrîs, Hârûn, Mûsâ ve İbrâhim peygamberlerle karşılaşılıp aynı şekilde selamlaşırlar.³²

1.9. Sidre-i Münteha

Sidre-i münteha "Arabistan kirazı da denilen nebk ağacı" anlamındaki "sidre"nin "son noktada bulunan" manasına gelen "münteha" ile terkiinden oluşmaktadır. Sidre, Hz. Muhammed'in miraç gecesinde bazı ilahi lütuf ve sırlara mazhar olduğu yer/makam olarak bilinmektedir.³³ Necm suresinin 14-15. ayetlerinde Me'vâ cennetinin sidretü'l-müntehanın yanında olduğu ifade edilmektedir. Uşşâkî'nin *Mi'râciyyesi*'nde sidreye dair tek ibare 96. beyitte geçmektedir. Eserde sidre bahsinin akabinde cennet ırmaklarından bahsedilmekte ve sidrenin yaprak ve meyvesi tasvir edilmektedir. Ayrıca sidrenin civarından dört tane ırmağın çıktığı; bunlardan ikisinin zahir, ikisinin bâtın olduğu, bâtınî nehirlerin cennette aktığı, zahirî olanlarınsa Nil ve Fırat nehirleri olduğu açıklanmaktadır. Uşşâkî "iki zahir nehir Nil ve Fırat'dır" açıklamasına rağmen iki bâtın nehir için sadece "cûy-ı mînâ" ifadesini kullanır ancak bunların isimlerini zikretmez. Hadis-i şeriflerde bu iki bâtın nehrin cennette olduğu söylenmektedir.³⁴ Muhammed suresinin 15. ayetinde cennette akan ırmaklardan söz edilmektedir. *Mi'râciyye*'de bu ayete telmih vardır. Akabinde gelen beyitlerde Hz. Muhammed'e ikram edilen içeceklerin kaynağı ile bu ayet arasında irtibat kurulabilir. Zira cennetteki bu ırmaklardan süt, bal ve şarap akmaktadır. Cennetler, huriler ve sarayların Hz. Muhammed'e gösterildiğine işaret eden bu mısralara göre baştan ayağa güzel renkler ve kokularla bezeli olan cennetlerde Hz. Muhammed'in nergis gözlerine "mâ-zâğ"³⁵ sürmesi çekilmiştir:

Reff-i tûbâya refrefden  alem ol
Çeküp sürdi ser-i sidre  adem ol

 ılâl-i Hecr'e be zer neb i bile
Başında bergi be zer g ş-ı pile (9b)

...
Dağı ilerü çünki varmağ itdi
Tecellî gözine dört ırmağ itdi

İkisi bâtın ü zâhir ikisi
İkisi g yib ü h zır ikisi

Ol iki bâtın-ıdı c y-ı min 
F r t u N l-idi bu iki peyd 

Olındı  arz a a cenn t u h r 
 uş ra şaydı ol h r u  uş r  (10a)

Hz. Muhammed sidreye refrefle ayak basar. Burada Tuba ağacına da temas edilmektedir. Uşşâkî'nin *Mi'râciyyesi*'nde aynı beyitte geçen Tuba ile sidrenin ikisi de

³² Uşşâkî, *Yenb -ı hikmet*, (Uşşâkî Tekkesi, 358), 7b-9b.

³³ Süleyman Uludağ, "Sidre-i Münteha", *Türkiye Diyanet Vakfı İsl m Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/151.

³⁴ Bk. Buh r , "Bed 'l- alk", 6 (No. 3207); Buh r , "Men k b", 24 (3887); "Tevhid", 37 (No. 7517); Müslim, " m n", 103.

³⁵ Bk. "1.6. Mi'r c Hakkındaki Naslar" bölümü.

muhtemelen aynı cennet ağacı olarak kabul edilmektedir. Beyitte, sidre ağacının yemişi³⁶ (iğde yahut alıç) Hecer bölgesinde yapılan testilere, yaprakları ise fil kulağına benzetilmiştir.

Tuba, edebiyatta Hz. Muhammed'in makamı olan "Vesîle" cennetinde, dallarının yukarıdan aşağıya doğru bütün cennet tabakalarına ulaştığı tasavvur edilen ağaçtır. Mi'râciyyelerde Tuba, cennet bitkilerinden olan sidrenin yanında bulunduğu düşüncesi sebebiyle birlikte anılmış olabilirler.³⁷

1.10. Miraç Hediyeeri

Kendisi başlı başına bir hediye sayılabilecek miraç mucizesinde hadis rivayetlerinde ifade edildiği üzere Hz. Muhammed'e 3 şey verilmişti: 5 vakit namaz, ümmetinden Allah'a şirk koşmadan ölenler için mağfiret ve Bakara suresinin son 2 ayeti.³⁸ Uşşâkî bunların ilk ikisine eserinde yer verir:

Gelüp dīvānda kullar itmege ʿarz
Namāzı elli vaqt itdi o Şeh farz

Velî taḥfif idüp anlara Mevlā
Bu biş vaqt üzre yazdı şoñra imzā (10a)

...
Günehli kullara āzād-nāme
Şehinden ald[i] döndi bi's-selāme (10b)

Namaz, Müslümanlara miraç gecesi farz kılınmıştır.³⁹ Uşşâkî, evvela 50 rekât olarak emredilen namaz ibadetinin daha sonra 5 vakte kadar düşürüldüğünü belirtip namazın farziyetine işaret eder.

1.11. İkrām Edilen İçecekler

Rivayete göre Hz. Muhammed'e miraçta süt, mey ve balla dolu üç kadeh ikram edilmiştir.⁴⁰ Hz. Muhammed bunların arasından fitratına uygun olan sütü tercih edip içmiştir. Uşşâkî bu durumu şöyle anlatmaktadır:

Getürdiler aña üç cām fi'l-hāl
Biri pür süd biri pür mey biri bal

İdüben ihtiyār-ı aşl-ı fitrat
Alup ol şiri içdi anda şerbet (10a)

1.12. Hicab/ Perde Motifi

Mi'râciyyelerdeki müşterek motiflerden biri de hicabdır. Kelime anlamı perde/örtü olan "hicab" dinî-tasavvufî edebiyatta kimi zaman "sâlik ile muradı arasına giren engel veya âşığı sevgiliden ayıran perde" manasıyla kullanılmıştır. Ayrıca "sufiler, nefsanî kirlere arınan kalplerin gayb âleminin bazı tecellilerine vakıf olacağına inanırlar. Bu pas ve kirlere hicab adını verirler. Öte yandan Allah ile kulu arasında kimi nardan kimi nurdan yetmiş bin hicab olduğu düşünülmektedir."⁴¹ Genellikle "yetmiş bin hicab" biçiminde kullanılan ibare Uşşâkî'de şöyle yer alır:

Özinden kaçˆ idüben buˆd-ı kevneyn
Maḳām idindi ḳurb-ı ḳābe ḳavseyn

³⁶ Buhârî, "Bedü'l- halk", 6 (No. 3207) rivayetine göre Sidre ağacının yaprakları fil kulağı, meyveleri ise Hecer bölgesinde yapılan iri testiler gibidir.

³⁷ Mustafa İsmet Uzun, "Tübâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/317-8.

³⁸ Buhârî, "Şalât", 1 (No. 349); Müslim, "İmân", 259, 262, 263, 279.

³⁹ Buhârî, "Şalât", 1 (No. 349); Müslim, "İmân", 259.

⁴⁰ Müslim, "İmân", 259, 264.

⁴¹ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, ed. Ergun Kocabıyık (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2005), "Hicâp", 168.

Aradan gitdi kevneynüñ hicâbı
Kıdem yüzinden açıldı niķâbı (10a)

Bu dizelere göre hem dünya ve ahiretin hem de Kadîm'in hicabı açılmış böylece Hz. Muhammed rüyete vasıl olmuştur.

1.13. Rüyete ve Tekellüm

Bir kısım ulema Necm suresindeki "kâbe kavseyn ev ednâ" ibaresinden ve bazı hadislerden⁴² hareketle Hz. Muhammed'in, Cenab-ı Hakk'la görüştüğünü ileri sürerler. Bir kısmı ise Cenab-ı Hakk'ı değil, Cebrail'i asıl kendi sureti olan "altı yüz kanatlı" haliyle ve "ufkun arasını kaplamış olduğu halde hakiki suret ve hilkatinde" gördüğünü savunurlar.⁴³ Mi'râciyyelerde bu naslara muhakkak işaret edilmiş; Hz. Muhammed'in rüyete şereflendirildiği, Hakk'ı hicabsız olarak gördüğü belirtilmiştir. Uşşâkî'nin *Mi'râciyyes'i*'nde rüyete en geniş bölümlerdendir. Esere göre Hz. Muhammed cismani ve ruhani âlemin mesafelerini aşarak kâbe kavseyn yakınlığına ulaşır. Burada bu iki âlemin perdeleri de kalkar. Hak hicabını kaldırır. Uşşâkî'ye göre Hz. Muhammed Hakk'ın makamına, tayy-i zaman ve mekân sayesinde varmıştır:

Mekân-ile zamân hayy oldı aña
Maķâmı hazret-i Hayy oldı aña

İdüp seyr ol fezâ-yı Lâ-mekân'ı
Nişânsız gördi tâ ol Bî-nişân'ı (10a)

Tayy-i mekân ve tayy-i zaman tasavvufi kavramlardır. Mesafelerin ve zamanın kısalması, uzun vakitlerin kısa bir süreye sığdırılması manasına gelen mucizelerdir.⁴⁴ Uşşâkî, miracı ve rüyete bu iki olağanüstü durumla izah etmektedir. Hz. Muhammed, Hakk'ın fezasındaki bu yolculuğun nihayetinde zatının parıltısını temaşa edebilmiştir. Orada doksan bin söz ile konuşmuşlardır. Hz. Muhammed, Cenab-ı Hakk'ın harfsiz ve sessiz kelamının hepsini işitmiştir. Gizli hazinenin tılsımı çözülmüştür. Hz. Muhammed'in gönlü sanki binlerce göze sahip olmuş ve onun yüzünü bu gözlerin her biriyle ayrı ayrı seyretmiştir. *Mi'râciyye*'de geçen "rüyete sohbet" ibâresiyle, iki aşğın bir halvethânedeki yüz yüze sohbet etmesine teşbih edilmiştir. Hz. Muhammed bu makamda artık doğrudan muhataplığa mazhar olmuş ve tevhidi idrak etmiştir. "Rüyete sohbet" in mahiyetini Uşşâkî şöyle anlatır:

Kelâm-ı nefsiyy-i bî-ħarf ü bî-şavt
Kamu güş itdi birin itmedi fevt

Açıldı çün nihân gencüñ tılsımı
Kamu ʿuzv-ıla raķşa geldi cismi

O rüʿyette nitekim çeşm-i merdüm
Gözünden kıldı ol merdüm özin güm

Dil oldı cismi pür-çeşm old[ı] her dil
O yüze itdi biñ gözden nazar bil

O ħalvet-ħânedeki didâra didâr
Biriküp şöhet itdi ol iki yâr

Ĥiţâb irdi-ki iy dil-ħâh evvel
Dile benden dilegüñ ne dile gel

⁴² Buhârî, "Tevhîd", 37 (No. 7517); Müslim, "İmân", 284, 285; Tirmizî, "Tefsir", 53 (No. 3283).

⁴³ Buhârî, "Bedü'l- ħalk", 6 (No. 3243); Müslim, "İmân", 287, 289.

⁴⁴ Uludağ, "Tayy-i mekân", 345.

Serây-ı yâr çün agyâr hâlî
N°ider ol hâlî bulan genc ü mâli

Anuñ maqşûdı dîdâr-id[i] gördi
Aña kim °aşık-ıdı hâlvat irdi

Kerâmetden geyüben hil°ati hâş
Bizâ°a aldı bî-hâd genc-i ihlâş (10a-b)

1.14. Dua ve Dönüş

Hz. Muhammed, miraçtan yeryüzüne “günahlı kullar” için Cenab-ı Hakk’tan aldığı bir af dilekçesi (âzâd-nâme) ile geri döner:

Günehli kullara âzâd-nâme
Şehinden ald[i] döndi bi’s-selâme (10b)

Miraçtan dönüşün anlatıldığı mısralardan ikincisi olan

Gül-idi serv-kaç oldu hırâmân
Hilâlin gitdi geldi mâh-ı tâbân (10b)

dizelerinde “gül iken salınarak yürüyen bir servi boyluya döndü; hilal iken parlak bir dolunay oldu” ifadesi dikkat çekmektedir. Bu beyitte beraberce zikredilen gül ile servinin ve hilâl ile mâhın kesret-vahdet ilişkisine işaret ettiği düşünülmektedir. Zira tasavvufta gül, taç yaprakları ve dikeniyi ilahi cemali ve celali sembolize etmektedir. Öte yandan bazen Allah’ın cemalinin bazen de Hz. Muhammed’in simgesi olmuştur. Güzel koktuğu için Hz. Muhammed’in terine de gül denmiştir.⁴⁵ Servi ise tasavvuf edebiyatında elife benzemesi bakımından ebced sayısıylâ 1’i yani Cenab-ı Hakk’ı simgelemektedir. Serv-i hırâmân; salına salına gezen servidir ve Bir’in tecellisidir.⁴⁶ Hilal, mâh-ı nev; dolunay, mâh-ı tâbdır. Dolunay, parlaklığı, tamamlanmışlığı ve ilahi güzelliği yansıtmâ sebebiyle vahdeti; hilal ise noksanlığı ile âşığı ve kesreti sembolize eder. Böylece servinin ve mâh-ı tâbın vahdeti, gülün ve hilalin ise kesreti temsil etmesi⁴⁷ münasebetiyle beyitte, kesretten sonra vahdete eren Hz. Muhammed’in makamı sembolize edilmiştir denilebilir. Miraç, Hz. Muhammed’in maksadına ulaşmasıyla sona erer.

Uşşâkî, *Mî’râciyyesi* hakkında yaptığı açıklamalar ve dualarla sözünü tamamlar. Hz. Muhammed’in ruhunu şad etmek için ona evvelce görülmemiş bir armağan sunmak istediğini söyler. Ancak fark eder ki fesahat hazinesi de, belâgat incisinin madeni de, cihandaki kıymetli her nesnenin kaynağı da Hz. Muhammed’dir. Nihayet âcizane ve naçizane, birkaç inci kırıntısını ipe dizer gibi sözlerini nazmettiğini ifade eder:

Bu ben hâkîden anuñ rûhına şâd
İrürsün bâd her-dem âferin bâd

Ne iltem ben faķîr aña hâķîrem
Ne tırfa tuhfe ola k’aña virem

Eger cân aparam cânân özidür
Ve ger dürr ü güher °ummân özidür

Feşâhat genc dirsem maħzen oldur
Belâgat dür dir[i]sem ma°den oldur

⁴⁵ Uludağ, “Gül”, 149.

⁴⁶ Uludağ, “Servi”, 314.

⁴⁷ Cemal Kurnaz, “Gül”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/220.

Ne kim var kıymetî nesne cihânda
O cândur kâni vardur kamu anda

Velî bir niçe rişte hürde-i dür
Getürdüm nazma lâyıq mı aña gör (10b)

SONUÇ

Şairler/müellifler peygamberlerin ve bilhassa Hz. Muhammed'in mucizelerine telmihlerde bulunmuşlar, bazı mucizelerini klasik şiir geleneğinde mazmun olarak kullanmışlardır. Mucizeler özellikle dinî-tasavvufi şiirlerde hikemî ve talimî bir surete bürünmüşlerdir. Hz. Muhammed'in nübüvvetinde bir ispat vasıtası olarak vurgulanan isrâ/miraç mucizesi de edebî metinlerdeki tasvirleriyle ve tartışmalı yönleriyle İslâm geleneğinin her daim gündeminde olmuştur. Dinî şiir geleneğinden gelen hemen her şairin, hatta bu gelenek doğrultusunda kalem oynatmayanların dahi miracı tasvirde geri durmayışları türe olan teveccühü kanıtlamaktadır. Bu çalışmada incelenen Uşşâkî'nin *Mi'râciyyesi*, türün Türk İslâm edebiyatındaki en eski örnekleri arasında gösterilebilir. Hacimli olmamasına rağmen klasik mi'râciyye unsurlarının neredeyse tamamını barındıran metin, büyük oranda hadis rivayetleri üzerinden kurgulanmıştır.

Uşşâkî'nin *Mi'râciyye'si* Mekke, Mescid-i Aksâ, Cebrail, burak, imamet, felekler ve nebiler (Âdem, İdrîs, İbrâhim, Yûsuf, Mûsâ, Hârûn, Yahyâ ve İsâ), sidre-i münteha, Cebrail'in sidreden ileri geçemeyişi, Mikail, İsrâfil, cennetler, Tuba ağacı, sidrenin kökünden çıkan ırmaklar, hicablar, arş, rüyet gibi pek çok mefhumu ve motifi içermektedir. Bunun yanı sıra *Mi'râciyye'de*, içinde yer aldığı ana mesnevinin teması doğrultusunda sohbet, halvet, dost, yâr, tayy-i mekân, tayy-i zaman gibi birtakım tasavvufi kavramlar ile gül-servi teşbihlerine müracaat edilmiştir. Nitekim miraç hadisesinin tevhidle ve tasavvufi düşünce sistemiyle yakın irtibatı vakiadır.

Eserde, yüceliği sembolize etmesi yönüyle miraçla ve Hz. Muhammed'le ilgili tasvirler genellikle göksel cisimler üzerinden yapılmıştır. Feleklerdeki yolculuğun ve bu yolculuk esnasında karşılaşılan yıldızlarla burçlar arasındaki ilişkinin çeşitli edebî sanatlarla ifadesi eserin estetik yönünü öne çıkarmaktadır. Felekler, burçlar ve peygamberler arasındaki irtibatın aktarıldığı şairane beyitlerde, ilgili gezegenlerin ve burçların klasik edebiyatta yaygın olarak bilinen tabiatlarından ve hususiyetlerinden farklı şekillerde tasvir edildiği görülmüştür. Netice itibarıyla XV. asırda Anadolu'da yazılmış bu metnin, miraç hadisesini bilhassa naslardan hareketle ve tasavvufi bir yorum çabasıyla ele aldığı tespit edilmiştir.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Finansman/Funding: Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadığını kabul eder / The author acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Çıkar Çatışması / Competing Interests: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder / The author declare that have no competing interests.

KAYNAKÇA

Akar, Metin. *Türk Edebiyatında Manzum Mirac-nameler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil. *el-Câmi'u's-şâhih*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001.

- Demirci, Kürşat. "Burç". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/421-422. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Kandemir, M. Yaşar. "Ümmü Hânî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/320-321. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Keleş, Reyhan. *Divan Şiirinde Mi'râciyye Kasideleri –Tespit ve Tahlil-*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2018.
- Kur'ân Yolu*. Erişim 8 Ağustos 2022. <https://kuran.diyaret.gov.tr>
- Kurnaz, Cemal. "Benâtü na'ş". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 5/430-431. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Kurnaz, Cemal. "Felek". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/306-307. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Kurnaz, Cemal. "Gül". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/219-222. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Levend, Ağâh Sırrı. *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1984.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Müsnedü's-Sahîh el-muhtasar*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, t.y..
- Onay, Ahmet Talât. *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2000.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî. *Sünenü't-Tirmizî*. nşr. İbrahim Atve İvaz. Mısır: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1395/1975.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2005.
- Uludağ, Süleyman. "Sidre-i Münteha". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/151-152. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Uşşâkî. *Yenbû'-ı Hikmet*. İstanbul: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Uşşâki Tekkesi, 358, 1-362.
- Uzun, Mustafa İsmet. "Tûbâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/317-319. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Yavuz, Salih Sabri. "Mi'rac". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/132-135. Ankara: TDV Yayınları, 2020.